

NELIKUMĪGA TREŠO VALSTU PILSONŪ NODARBINĀTĪBA LATVIJĀ

MAZA APJOMA IZPĒTES DARBS

Rīga, 2017.gada februāris

Ar Eiropas Savienības Padomes 2008.gada 14.maija lēmumu Nr.2008/381/EK izveidots Eiropas migrācijas tīkls, kura mērķis ir pildīt Eiropas Savienības un dalībvalstu institūciju informācijas vajadzības, sniedzot aktuālu, objektīvu, uzticamu un salīdzināmu informāciju par migrācijas un patvēruma jomu, tādā veidā atbalstot Eiropas Savienības politikas veidošanu minētajās jomās. Eiropas migrācijas tīklu izmanto arī, lai sabiedrībai nodrošinātu informāciju par šiem jautājumiem.

Eiropas migrācijas tīklu veido Eiropas Komisija un dalībvalstu nozīmēti kontaktpunkti. Katrs kontaktpunkts izveido valsts migrācijas tīklu.

Katras valsts kontaktpunkts sagatavo izpētes darbus, kuru tēmas ir noteiktas attiecīgā gada darba programmā. Izpētes darbu tēmas ir saistītas ar trešo valstu pilsoņu migrācijas jomu.

Eiropas migrācijas tīkla Latvijas kontaktpunkts ir Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde.

Kontakti:

Čiekurkalna 1.līnija 1, k-3,

Rīga, Latvija, LV-1026

Tālrunis: +371 67219492

E-pasts: emn@pmlp.gov.lv

Tīmeklis: www.emn.lv

Darba autori:

Uldis Brikmanis, Valsts robežsardzes Rīgas pārvaldes Rīgas dienesta priekšnieka vietnieks, majors;

Marta Zvaune, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Juridiskās nodaļas vadītāja;

Stanislavs Lopatinskis, Eiropas migrācijas tīkla Latvijas kontaktpunkta eksperts.

Recenzents:

Marta Zvaune, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Juridiskās nodaļas vadītāja.

Projekts tika finansēts ar Eiropas Komisijas atbalstu. Šī publikācija atspoguļo vienīgi autoru uzskatus, un Eiropas Komisijai nevar uzlikt atbildību par tajā ietvertās informācijas jebkuru iespējamo izlietojumu.

Projektu līdzfinansē Eiropas Savienība

Izpētes darba mērķis

Izpētes darba mērķis ir sagatavot Latvijas ziņojumu par pasākumiem, kas valstī tiek īstenoti, lai novērsti nelikumīgu trešo valstu pilsoņu (turpmāk – TVP) nodarbināšanu. Izpētes darbā tiek pētīts, cik lielā mērā TVP nelikumīga nodarbināšana tiek uzskatīta par aktuālu problēmu valstī. Izpētes darbā tiek aptvertas šādu TVP kategorijas:

- TVP, kas likumīgi atrodas Latvijas teritorijā un ir nelikumīgi nodarbināti, piemēram, bez darba atļaujas (tūristi vai patvēruma meklētāji), vai personas, kas pārkāpj darba tirgus pieejamības ierobežojumus (piemēram, studenti, kas strādā vairāk stundu, nekā atļauts).
- TVP, kuru uzturēšanās valstī nav likumīga. Tas iekļauj personas, kuras ieradušās valstī, izmantojot nelikumīgus migrācijas ceļus un TVP, kuri palikuši valstī pēc uzturēšanās atļaujas vai vīzas derīguma termiņa beigām.

Definīcijas¹

Ekonomiskais migrants: persona, kura atstāj savu izcelsmes valsti tikai ekonomisku iemeslu dēļ ar nolūku uzlabot savu dzīves līmeni materiālā ziņā, kas nekādi nav saistīti ar bēgļa definīciju.

Ģimenes atkalapvienošana: ģimenes attiecību izveide vienā no šiem veidiem: (a) trešās valsts pilsoņa (sponsors), kas uzturas likumīgi dalībvalstī, ģimenes locekļu ieceļošana un uzturēšanās dalībvalstī, saskaņā ar Padomes Direktīvu 2003/86/EK, lai saglabātu ģimeni, vai ģimenes attiecības rodas pirms vai pēc sponsora ieceļošanas dalībvalstī; vai (b) ģimenes attiecības reģistrētas starp ES valstu un trešās valsts pilsoni ārpus ES, abas personas pēc tam ieceļo ES.

Likumīga ieceļošana: globālā kontekstā, ārzemnieka ieceļošana ārvalstīs atbilstoši uzņemošās valsts juridiskajām prasībām. Šengenas kontekstā, trešās valsts pilsoņa ieceļošana Šengenas līguma dalībvalstī saskaņā ar Šengenas Robežu kodeksa 6.pantu, ja uzturēšanas laiks nepārsniedz 90 dienas 180 dienu laika posmā.

Migrantu kontrabanda: darbības, kas ir veiktas ar nolūku finansiāla guvuma dēļ veicināt TVP iebraukšanu, uzturēšanos vai nodarbinātību Eiropas Savienības dalībvalstu teritorijā pretstatā dalībvalstīs piemērotajiem noteikumiem un nosacījumiem.

Nelikumīga nodarbinātība: ekonomiska rakstura darbība, kas tiek veikta, pārkāpjot tiesību aktos noteikto.

Nelikumīga trešās valsts pilsoņa, kurš valstī uzturas likumīgi, nodarbinātība: trešās valsts pilsoņa, kurš likumīgi uzturas valstī, nodarbinātība, pārkāpjot uzturēšanās nosacījumus vai pārkāpjot dokumentos, kuros ir aprakstīts juridisks pamats ārzemnieka uzturēšanās dalībvalsts teritorijā, noteikto. Katra dalībvalsts regulē šo jautājumu saskaņā nacionālajiem tiesību aktiem.

Nelikumīgs migrants: globālā kontekstā, persona, kura, nelikumīgi ieceļojot, pārkāpjot ieceļošanas nosacījumus vai beidzoties ieceļošanas un uzturēšanas juridiskajam pamatam, personai nav juridiska statusa tālākai uzturēšanās tranzītvalstī vai uzņēmējvalstī. ES kontekstā, trešās valsts pilsoņa, kas atrodas Šengenas dalībvalsts teritorijā un kurš neatbilst vai vairs neatbilst Šengenas Robežu kodeksa 5. pantā noteiktajiem iebraukšanas priekšnosacījumiem vai citiem iebraukšanas, dzīvošanas vai uzturēšanās noteikumiem dalībvalstī, atrašanās konkrētās dalībvalsts teritorijā.

Neregistrētā nodarbinātība: specifiska nelikumīgas nodarbinātības forma, kas tiek saprasta kā "jebkāds algots darbs, kas ir likumīgs pēc rakstura, bet nav reģistrēts valsts iestādē, ņemot vērā atšķirīgas pārvaldes sistēmas dalībvalstīs".

¹ Izmantotas EMT vārdnīcā iekļautās definīcijas

Nodarbinātība: darbības, kas ietver jebkādu darbu, vai darbs, ko regulē nacionālie tiesību akti, vai saskaņā ar pastāvošo praksi vai darba devēja vadībā un / vai uzraudzībā.

Paredzētais sods darba devējam: migrācijas kontekstā, sods, tostarp arī naudas sods, kas jāsamaksā cietušajam/valstij vai ar brīvības atņemšanu, kas tiek uzlikts darba devējam, kurš ir pārkāpis dalībvalsts nodarbinātības un migrācijas noteikumus.

Patvērums: saskaņā ar neizraidīšanas principu, valsts piešķirtas tiesības iebraukt un uzturēties tās teritorijā personai, kas bēg no vajāšanas vai briesmām savā pilsonības un/vai dzīvesvietas valstī.

Persona, kas pārsniedz atļauto uzturēšanās termiņu: globālā kontekstā, persona, kura paliek valstī pēc perioda, kas tika piešķirts, pamatojoties uz ieceļošanu. ES kontekstā, persona, kura ir likumīgi ieceļojusi, bet palikusi ES dalībvalstī pārsniedzot atļauto uzturēšanās ilgumu bez atbilstošas vīzas (parasti 90 dienas vai sešus mēnešus) vai uzturēšanās atļaujas.

Sociālie partneri: organizācijas, kas pārstāv darba devējus, darba ņēmējus un valdības konsultāciju un pārrunu laikā par darba tirgus jautājumiem, sociālo un ekonomisko praksi, politiku un tiesību aktiem.

Students: trešās valsts pilsonis, kuru uzņēmusi kāda augstākā mācību iestāde, lai viņš apmeklētu pilna laika studijas un iegūtu šīs dalībvalsts atzītu augstākās izglītības kvalifikāciju, diplomu, sertifikātu vai doktora grādu augstākajā mācību iestādē; saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem šīs studijas var ietvert sagatavošanas kursu pirms šādas izglītības sākuma.

Šengenas Robežu kodekss: noteikumi, kas reglamentē personu robežkontroli, kuras šķērso ārējās ES dalībvalstu robežas.

Tiesības uz ģimenes vienotību: bēgļu kontekstā, dalībvalstu pienākums nodrošināt to, ka ģimenes vienotība varētu tikt saglabāta saskaņā ar Direktīvas 2011/95/ES 23. pantu un Direktīvas 2013/33/ES 12. pantu.

Vienlīdzīgas attieksmes princips: princips nozīmē to, ka nav nekādas tiešas vai netiešas diskriminācijas rases, etniskās izcelsmes, dzimuma, reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai seksuālās orientācijas dēļ.

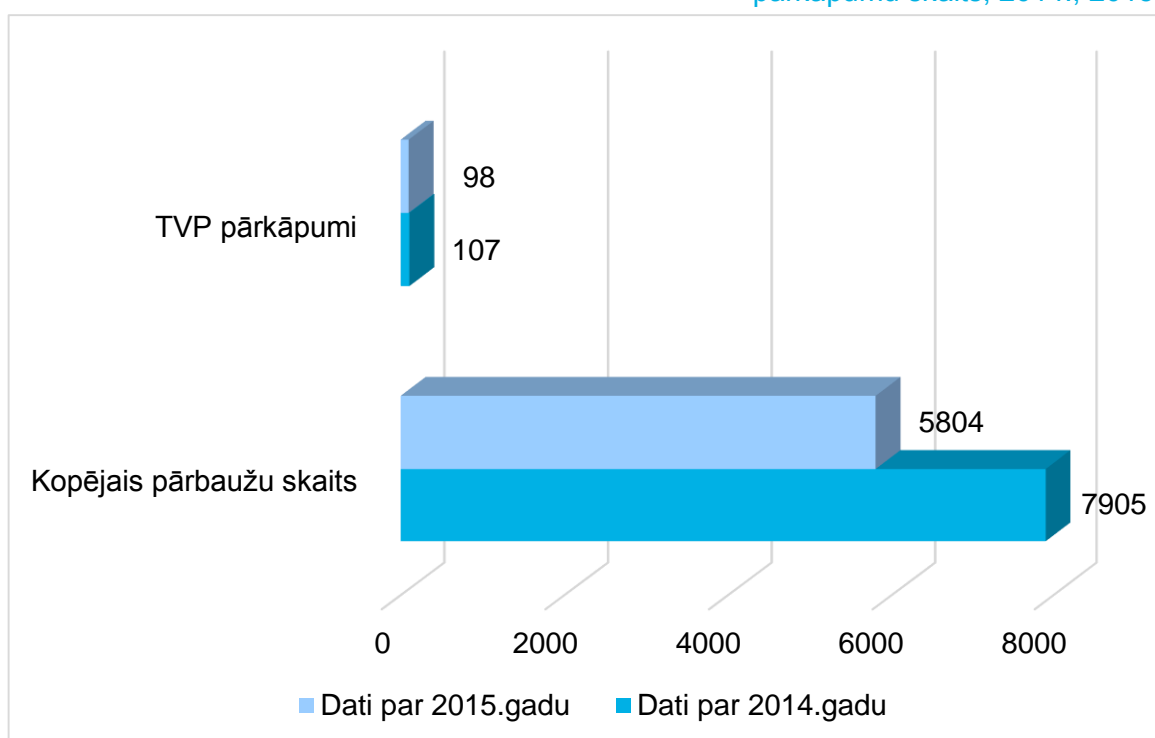
Vienotā atļauja: uzturēšanās atļauja, ko valsts iestāde izsniedz pēc vienotās pieteikšanās procedūras, kas ļauj trešās valsts pilsonim likumīgi uzturēties tās teritorijā darba nolūkā.

Faktu lapa par trešo valstu pilsoņu nelikumīgo nodarbinātību Latvijā

Latvijā atbildīgās institūcijas par nelikumīgas TVP nodarbinātības identificēšanu ir Valsts ieņēmumu dienests (turpmāk VID), Valsts darba inspekcija (turpmāk - VDI) un Valsts robežsardze (turpmāk – VRS).

TVP nelikumīgā nodarbinātība netiek šobrīd uzskatīta par politisko prioritāti Latvijā. Šis fenomens netiek uzsvērts ne galvenajos politiskajos dokumentos, ne atbildīgo institūciju sniegtajā informācijā izpētes darba izstrādei. Par problēmas nelielajiem apmēriem liecina atbildīgo institūciju dati: 2015.gadā VDI konstatēja 2 pārkāpumus, savukārt VRS konstatēja 96 administratīvos pārkāpumus. Salīdzinājumā ar kopējo veikto pārbaūžu skaitu – 3067 VDI un 2737 VRS, konstatēto pārkāpumu skaits, kurus veikuši trešo valstu pilsoņi, ir samērā neliels (0,07% VDI; 3,5% VRS). Patvēruma meklētāju nelikumīga nodarbinātība nav konstatēta.

Grafiks 1
VDI un VRS veikto pārbaūžu un konstatēto nelikumīgās un TVP nodarbinātības pārkāpumu skaits, 2014., 2015.

VID trešo valstu pilsoņu nodarbinātības sakarā īsteno šādas funkcijas:

- analizē Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (turpmāk - PMLP) sniegto informāciju par darba devējiem, kuri nodarbina TVP;
- veic riska analīzi par tiem darba devējiem, kuriem ir liels nodokļu nemaksāšanas risks;
- veic nodokļu auditus.

VDI, apkarojot nelikumīgo nodarbinātību,

- izvērtē iepriekšējos gados veikto pārbaūžu rezultātus;
- analizē sadarbības iestāžu (VID, VRS, PMLP) sniegto informāciju;
- pārbauda uzņēmumus, kuriem nozarē ir lielāks nelikumīgās nodarbinātības risks.

VRS, balstoties uz iepriekšējo gadu pārbaūžu rezultātiem un VDI, PMLP sniegto informāciju un sadarbojoties ar VDI, veic kopējas pārbaudes. Pamatojoties uz starpresoru vienošanos gan VRS, gan VDI var būt šādas pārbaudes iniciatori. Parasti pārbaudē piedalās no 8 līdz 12 inspektoriem. VDI inspektori pārbaudes laikā pārbauda ar darba tiesiskām

attiecībā saistītus dokumentus un darba aizsardzības dokumentus. VRS inspektori pārbauda personu likumīgo uzturēšanos Latvijas teritorijā. 2015.gadā kopējo pārbauzu skaits bija 80, 2014.g. – 115.

Latvijā par nelikumīgu TVP nodarbinātību gan darba devējam, gan darba ņēmējam var piemērot administratīvo sodu. Gan darba devējam, gan darba ņēmējam var tikt uzlikts naudas sods no 140 līdz 700 eiro (atkarībā no piemērotā panta). Uzņēmuma valdes loceklim var tikt uzlikti ierobežojumi komercdarbībā, tomēr šāda sankcija nav tikusi piemērota.

Savukārt kriminālatbildība par nelikumīgu TVP nodarbināšanu paredzēta gadījumos, ja tiek nodarbināts nepilngadīgais, ja nodarbinātas ir vairāk kā piecas personas, persona nodarbināta īpaši ekspluatējošos apstākļos, kā arī ja apzināti nodarbina cilvēktirdzniecības upuri. Par nelikumīgu TVP nodarbināšanu 2014., 2015. un 2016.gadu laikā neviena persona nav saukta pie kriminālatbildības.

Par nelikumīgu nodarbinātību TVP var tikt anulēta uzturēšanās atļauja, ja tāda bijusi izsniegta, un papildus PMLP izdod izbraukšanas rīkojumu. Gadījumā, ja persona labprātīgi neveic izbraukšanas rīkojumā uzlikto pienākumu, tad tiek piemērota piespiedu izraidīšana. Papildus var noteikt arī ieceļošanas aizliegumu.

TVP ir tiesīgs sniegt civilprasību tiesā pret savu darba devēju, ja TVP uzskata, ka darba devējs ir pārkāpis viņa tiesības. Gadījumā, ja TVP ir labprātīgi vai piespiedu izraidīšanas procedūras rezultātā atstājis valsti, TVP tiesā var pārstāvēt pilnvarotais pārstāvis vai arī persona var ieceļot ar vīzu uz tiesas sēdi.

Kā norāda eksperti, veiksmes un panākuma faktori TVP nelikumīgās nodarbināšanas apkarošanā ir VRS, VDI inspektorū un citu iesaistīto institūciju amatpersonu analītiskā domāšana un spēja informācijas plūsmā saskatīt iespējamus riskus. Tāpat VDI inspektori norāda, ka pēc pārbaudēm tiek labāk sakārtota nozare un apzināti potenciāli nelikumīgās TVP nodarbināšanas riski.

Savukārt kā vienu no lielākajiem šķēršļiem un grūtībām eksperti norāda to, ka konstatēto pārkāpumu skaits ir salīdzinoši neliels, tāpēc katrs gadījums ir ļoti specifisks un individuāls.

Informatīvos materiālus par TVP iespēju iesaistīties likumīgā nodarbinātībā var atrast PMLP un Nodarbinātības valsts aģentūras (turpmāk - NVA) mājaslapās. Atbildīgās institūcijas sniedz informāciju arī telefoniski.

1. Vispārējā situācija Latvijā saistībā ar TVP nelikumīgo nodarbinātību

Latvijā darba devējs nevar likumīgi nodarbināt tādu TVP, kurš nelikumīgi uzturas Latvijā. Darba devējs katru darba ņēmēju reģistrē VID, iesniedzot ziņas par darba ņēmēju² ne vēlāk kā vienu dienu, pirms persona uzsāk darbu, ja ziņas iesniedz papīra formā, vai ne vēlāk kā vienu stundu pirms persona uzsāk darbu, ja ziņas iesniedz elektroniski Elektroniskās deklarēšanas sistēmā.³ Turklāt arī Darba likuma 40. panta pirmā daļa nosaka, ka darba līgums slēdzams rakstveidā pirms darba uzsākšanas.⁴ Ja darba devējs vēlas nodarbināt trešās valsts pilsoni, kurš vēl atrodas savā izcelsmes valstī, noformējot dokumentus PMLP, darba devējs informē par vēlmi nodarbināt TVP.

Ēnu ekonomikas apmērs Latvijā no iekšzemes kopprodukta ir 21,3%, kas starp kaimiņvalstīm ir visaugstākais rādītājs: Lietuvā – 15%, Igaunijā – 14,9%. Salīdzinājumā ar 2014.gadu ēnu ekonomikas apmērs ir krities par 2,2%.⁵ Visvairāk nelikumīgi nodarbināto personu 2016.gadā identificēts būvniecības nozarē - 345 personas strādājušas bez darba līguma. Kopā nelikumīgi nodarbināto personu skaits 2016.gadā ir bijis vairāk kā 800 personas. Kopā VDI 2016.gada atklāti 15002 ar darba drošību saistīti pārkāpumi 4419 uzņēmumos.⁶ 2016.gada jūnijā tika pieņemts Valsts iestāžu darba plāns ēnu ekonomikas ierobežošanai 2016.–2020. gadam⁷. No plāna izriet, ka cīņu ar ēnu ekonomiku var uzskatīt par valsts prioritāti, tomēr TVP kā kategorija netiek atsevišķi pieminēti šajos dokumentos.

Sabiedriskajos medijos, valdības un dažādu ministriju dienaskārtībā tiek bieži diskutētas tēmas par cīņu ar ēnu ekonomiku, tomēr šīs diskusijas netiek saistītas ar nelikumīgu TVP nodarbinātību, jo to skaits ir salīdzinoši neliels. Tāpat var apgalvot, ka nelikumīga TVP nodarbināšana netiek uzskatīta par politisko prioritāti. Tas netiek uzsvērts ne galvenajos politiskajos dokumentos, ne arī atbildīgo institūciju – Valsts darba inspekcijas un Valsts robežsardzes sniegtajos komentāros par šo tēmu.

Latvijā nav vērojama tendence, ka nelikumīgi strādājošie TVP nāk no kādas konkrētas valsts. Pirms Bulgārijas pievienošanās ES bija konstatēts, ka nelikumīgi nodarbināti tiek bulgāri; 2004.-2008.gados, kad Latvijā bija vērojams aktivitātes pieaugums celtniecības sektorā, nelikumīgi tika nodarbināti Moldovas pilsoņi. Kuģu būvē tika nodarbināti, tajā skaitā nelikumīgi, Ukrainas pilsoņi. Jāpiemin, ka pēdējos gados vairs nav iespējams izcelt kādas noteiktas valsts pilsoņus, kuri tiek nelikumīgi nodarbināti. Vienīgais raksturojošais indikators ir, ka pārsvarā tie ir vīrieši vecumā no 18 līdz 50 gadiem.

Viens no svarīgākajiem iemesliem, kāpēc darba devēji nodarbina TVP nelikumīgi, ir ekonomiskā labuma gūšana. Nelikumīgi nodarbināti TVP ir vieglāk kontrolējami un pastāv tikai neliels risks, ka persona sūdzēsies tiesībsargājošajās iestādēs. Šādā situācijā darba devējs pats var izvēlēties, cik lielu algu maksāt, valstij netiek maksāti nodokļi, kā rezultātā darba devējam ir dubults ekonomiskais ieguvums.

² Ministru kabineta 2010. gada 7. septembra noteikumu Nr. 827 "Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu veicēju reģistrāciju un ziņojumiem par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām un iedzīvotāju ienākuma nodokli" 1. pielikums

³ Latvijas Vēstneša portāls, www.lvportals.lv, <http://www.lvportals.lv/visi/e-konsultacijas/10056-zinojums-par-darbinieku-eds-stundu-pirms-uzsak-darbu/>, skatīts 06.02.2017.

⁴ Likums "Darba likums", "Latvijas Vēstnesis", 105 (2492), 06.07.2001., "Ziņotājs", 15, 09.08.2001.

⁵ Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009.-2015., SSE Riga ilgtspējīga biznesa centrs, T.J.Putniņš, A.Sauka, 2016.gada maijs, SSE Riga.

⁶ Nacionālā informācijas aģentūra LETA, www.leta.lv, <http://leta.lv/search/find/?patern=VDI&mode=nonozare.stem&item=97A71D6E-6D89-4DB0-B10C-2800BB319EEE>, skatīts 06.02.2017.

⁷ Valsts iestāžu darba plāns ēnu ekonomikas ierobežošanai 2016.-2020.gadam, pieejams - http://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/tautsaimniecibas_analize/tautsaimniecibas_analize/enu_ekonomika/enu_ekonomikas_apkarosanas_padome/, skatīts 06.02.2017.

2. Nelikumīgās nodarbinātības novēršanas pasākumi

2.1. Preventīvie pasākumi darba devējiem un darba ņēmējiem

Izpētes darba izstrādes laikā tika konstatēts, ka Latvijā netiek īstenotas informatīvas kampaņas potenciālajiem TVP, kuri atrodas Latvijā, darba devējiem, kas informētu darba devējus par priekšnosacījumiem šo personu nodarbināšanā, kā arī darba devējiem nav pieejams informatīvs atbalsts atbildīgo iestāžu mājaslapās par trešo valstu pilsoņu, kas nelikumīgi uzturas un nelikumīgi strādā Latvijā, nodarbināšanas sekām.

Tomēr informāciju par ieceļošanu un procedūras jautājumiem iespējams saņemt telefoniski PMLP vai VDI. Vairāk informācijas ir pieejams par trešo valstu pilsoņu ieceļošanas nodarbinātības nolūkos nosacījumiem.

2013.gadā PMLP sagatavoja bukletu "Trešo valstu pilsoņu ieceļošanas un uzturēšanās Latvijā saistībā ar nodarbinātību". Tajā tiek sniegta informācija latviešu, krievu un angļu valodās par nosacījumiem, kas jāievēro trešo valstu pilsoņiem, kā arī viņu darba devējiem īslaicīgas un ilgtermiņa nodarbinātības sakarā. Buklets bija pieejams NVA un PMLP klientu apkalpošanas centros un elektroniski ar to var iepazīties PMLP mājaslapā.⁸ Informācija par nosacījumiem darba devējam, kurš vēlas uzaicināt no trešās valsts un nodarbināt trešo valstu pilsoni, pieejama NVA mājaslapā www.nva.gov.lv un PMLP mājaslapā www.pmlp.gov.lv. Tāpat ir iespēja konsultēties, piezvanot uz Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes informatīvo tālruni +371 8300 vai saņemt konsultāciju PMLP klātienē.

Biedrības "Patvērums "Droša māja"" mājas lapā, kā arī biedrības izveidotajā mājaslapā www.dzivotlatvija.lv, latviešu, krievu un angļu valodās ir pieejama informācija darba ņēmējiem no trešajām valstīm par ieceļošanas, nodarbināšanas nosacījumiem, kā arī par veselības pakalpojumiem, izglītību un citiem sabiedrības dzīves jautājumiem.

Ņemot vērā, ka TVP nelikumīga nodarbinātība nav aktuāls problēmjautājums, nav novērojama sociālo partneru iesaiste informatīvajos vai atbalsta pasākumos sakarā ar nelikumīgu TVP nodarbināšanu. Tomēr, kā jau darbā iepriekš tika minēts, nelikumīgā nodarbinātības un ēnu ekonomikas apmēri Latvijā ir joprojām lieli, jo īpaši būvniecības nozarē, tāpēc 2016.gadā Ministru prezidents Māris Kučinskis, Ministru prezidenta biedrs un ekonomikas ministrs Arvils Ašeradens un finanšu ministre Dana Reizniece-Ozola parakstīja sadarbības memorandu ar būvniecības nozares organizācijām. Tā mērķis ir trīs gadu laikā ēnu ekonomiku būvniecības nozarē samazināt uz pusi, vienlaikus stimulējot kvalitatīvas, drošas un ilgtspējīgas būvniecības attīstību Latvijā. Viens no plānā ietvertajiem pasākumiem ir ģenerālvienošānās ieviešana.⁹ TVP kā atsevišķa personu kategorija šajā plānā nav minēta.

⁸ Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde interneta vietne, www.pmlp.gov.lv, <http://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/jaunumi/pazinojumi-presei/2013/10/31/izstr%C4%81d%C4%81ts-buklets-treso-valstu-pilsonu-ieceleosana/>, skatīts 02.02.2017.

⁹ Biedrības "Latvijas Būvuzņēmēju partnerība" internet vietne, www.latvijabuvnieki.lv, <http://www.latvijabuvnieki.lv/2016/11/29/latvijas-buvuzunemeju-partneriba-tikas-ar-vid-vadibu/>, skatīts 01.02.2017.

2.2. Nelikumīgās nodarbinātības riska novērtējums

VRS, VDI un VID ir atbildīgas par TVP nelikumīgās nodarbināšanas apkarošanu. Attiecībā uz riska novērtējumu, valsts iestādes izmanto šādas metodes¹⁰:

Valsts ieņēmumu dienests

- analizē no PMLP saņemto informāciju par TVP, kuriem ir tiesības uz nodarbinātību;
- riska analizē konstatē, kuriem nodokļu maksātājiem ir visaugstākais nodokļu nemaksāšanas risks.

Valsts darba inspekcija

- izmanto VID informāciju par nodokļu maksātājiem, kuriem, veicot nelegālās nodarbinātības mazināšanās pārbaudes, ir konstatēti pārkāpumi;
- balstās uz iepriekšējos gados veikto pārbaūžu rezultātiem, atklātajiem pārkāpumiem;
- analizē sadarbības iestāžu sniegto informāciju.

Valsts robezsardze

- izmanto vērā iepriekšējo gadu pārbaūžu rezultātus un atklātos pārkāpumus.

Pamatojoties uz riska novērtējuma analīzi, tiek plānotas pārbaudes un apsekojumi. VID informē VDI par tiem darba devējiem, kuriem ir konstatēts nodokļu nemaksāšanas risks, kā arī VID veic tematiskās pārbaudes un auditus tiem nodokļu maksātājiem, kuri nodarbina TVP. VDI, pamatojoties uz VID sniegtajiem datiem, kā arī uz VDI veikto riska novērtējuma analīzi, plāno apsekojumus un pārbaudes kopā ar VRS. Kā veiksmes faktoros sadarbībai nelikumīgās nodarbinātības risku novērtēšanā var pieminēt VRS, VDI un VID darbinieku analītiskās prasmes, spēju informācijas plūsmā saskatīt nelikumīgās TVP nodarbinātības pazīmes, kā arī regulāru informācijas apmaiņu.

3. Nelikumīgās nodarbinātības identificēšana

3.1. Iesaistītās institūcijas

VDI pārbauda darba līgumu esamību un saturu, kā arī darba drošības aspektus. VID veic nodokļu auditus un apskates. VDI un VID kompetencē ir identificēt nelikumīgo nodarbinātību kopumā, tās nav izveidotas tieši nelikumīgi nodarbināto TVP identificēšanai. VRS veic pārbaudes kopā ar VDI, konstatē TVP uzturēšanās tiesisko pamatu, kā arī tiesisko pamatu nodarbinātībai.

VDI veic nelegālās nodarbinātības identificēšanu, neatkarīgi no personas uzturēšanās veida valstī. Gadījumā, ja apsekojuma laikā VDI inspektors konstatē, ka TVP valstī uzturas nelegāli, šī informācija tiek nodota VRS pārstāvjiem. VRS inspektori pārbaūžu laikā konstatē personu uzturēšanās valstī likumību, kā arī veic ārzemnieku nodarbināšanas kontroli savas atbildības teritorijā.

Latvijā Valsts pārvaldes iekārtas likums nosaka, ka valsts pārvaldes iestādes sadarbojas, lai veiktu savas funkcijas un uzdevumus. Tāpat likums nosaka, ka iestādes drīkst slēgt starpresoru vienošanos, lai saprotamāk un detalizētāk aprakstītu savas sadarbības principus. Šāda vienošanās starp VDI un VRS tika noslēgta 2006.gadā. Tā nosaka kopīgu darbību informācijas apmaiņas jomā un abu pušu pienākumus un veicamās kopīgās darbības nelegālās nodarbinātības novēršanā.

¹⁰ Latvijas informatīvais ziņojums saistībā ar Direktīvas 2009/52/EK 14.panta prasību izpildi

3.2. Pārbauzu norise

Pamatojoties uz riska novērtējuma analīzi, VDI un VRS veic apsekojumus uzņēmumos. Katra no institūcijām veic savus apsekojumus, bet ja VDI vai VRS ir informācija, ka kādā no uzņēmumiem, iespējams, tiek nelikumīgi nodarbināts TVP, tad VDI un VRS, iepriekš vienojoties, veic kopīgu apsekojumu uzņēmumā.

Darba devēju atlasē tiek izmantoti dati no VRS rīcībā esošajām valsts informācijas sistēmām, plašsaziņas līdzekļos, darba sludinājumos un reklāmās atlasītā informācija, kā arī iepriekšējā pieredze, kas ļauj identificēt potenciālu nelikumīgu TVP nodarbinātību. Tāpat darba devēju atlasē tiek ņemtas vērā saņemtās sūdzības. VDI pārbaudāmo darba devēju atlasē izmanto sadarbības iestāžu (PMLP) sniegto informāciju, kā arī informāciju, ko sniedz iedzīvotāji.

Gan Valsts robežsardzei, gan Valsts darba inspekcijai ir uzticības tālruni. Šādā veidā bieži tiek saņemta informācija par nelikumīgu nodarbinātību, tajā skaitā nelikumīgu TVP nodarbinātību. VRS ekspertu sniegtā informācija liecina, ka TVP paši ļoti reti ziņo par nelikumīgu nodarbinātību, pārsvarā šo informāciju saņem VDI par pārkāpumiem Darba likumdošanas jomā.

VDI un VRS amatpersonu skaits pārbaudēs ir mainīgs (no 4 līdz 20). Parasti pārbaudē piedalās no 8 līdz 12 VRS un VDI inspektoriem, inspektoru skaitu un sastāvu nosaka iniciators. Iniciators var būt gan VDI, gan VRS. Tāpat inspektoru skaits un sastāvs tiek noteikts, ņemot vērā objekta lielumu, darbības sfēru un iespējamo pārbaudāmo skaitu objektā.

Ko inspektori ir tiesīgi pārbaudīt?

VRS inspektoru pilnvaras¹¹:

1. Pieprasīt TVP iecelšanas un uzturēšanās dokumentus, kā arī pārbaudīt vai uzaicinātāja (darba devējs, kad formē izsaukumu) sniegtā informācija un ziņas ir patiesas;
2. Uzaicināt uz VRS telpām fiziskās personas vai juridisko personu pārstāvjus, lai saņemtu paskaidrojumus par ārzemnieka iecelšanas un uzturēšanās mērķi, vietu, laiku un uzturēšanās nodrošinājumu;
3. Pieprasīt no fiziskās vai juridiskās personas informāciju, dokumentus vai to kopijas, kas pamato ārzemnieka vai viņa uzaicinātāja sniegtās informācijas un ziņu patiesumu;
4. Apmeklēt un apsekot valsts un pašvaldību iestāžu, reliģisko organizāciju, biedrību, nodibinājumu un komersantu telpas, uzņēmumu (organizatorisku vienību, kurās darba devēji nodarbina ārzemniekus) darba vietas, kā arī jebkuras citas vietas uzņēmumā, kas nodarbinātajam ir pieejamas darba gaitā, iestāžu, organizāciju, komersantu un uzņēmumu noteiktajā darba laikā bez iepriekšējas paziņošanas vai atļaujas saņemšanas (arī īpašnieka vai viņa pilnvarotas personas prombūtnē);
5. Apmeklēt fizisko personu, kā arī iepriekšējā punktā neminēto juridisko personu īpašumā vai lietošanā esošās telpas un ēkas un ar īpašnieku, lietotāju vai viņu pilnvarotu personu atļauju apsekot telpas.

VDI inspektoru pilnvaras¹²:

1. Apmeklēt un apsekot uzraudzībai un kontrolei pakļautās personas – darba devējus, darba ņēmējus un citas personas. VDI ir tiesīgi pieprasīt, lai darba devējs, darba ņēmējs un citas personas uzrāda personu apliecinošos dokumentus;
2. Pieprasīt darba tiesisko attiecību dokumentus, darba aizsardzības dokumentus, uzskaites, reģistrācijas un citus dokumentus, kas ir nepieciešami saskaņā ar darba tiesiskajām attiecībām un darba aizsardzību;

¹¹ Saskaņā ar Robežsardzes likumu, "Latvijas Vēstnesis", 329/330 (1044/1045), 16.12.1997., "Ziņotājs", 1, 08.01.1998.

¹² Saskaņā ar Valsts darba inspekcijas likumu, "Latvijas Vēstnesis", 104 (3888), 09.07.2008., "Ziņotājs", 15, 14.08.2008.

3. Veikt darba vides mērījumus, fotografēt, veikt audioierakstus un videoierakstus, kā arī ņemt materiālus un vielu paraugus analīzei;
4. Pieaicināt speciālistu atsevišķu uzdevumu veikšanai.

Šobrīd nav izstrādāts iekšējais normatīvais akts par vienotām vadlīnijām par pārbaužu veikšanu, tomēr VRS ir izstrādājis Taktiskos brīdinājumus, kas tiek izdoti, pamatojoties uz konkrētu gadījumu riska analīzi un tie kalpo kā informatīvs līdzeklis visu VRS amatpersonu informēšanai par aktuālajām tendencēm. Taktiskie brīdinājumi šajā gadījumā pilda metodiku un vadlīniju funkcijas.

4. Sankcijas darba devējiem par TVP nelikumīgu nodarbināšanu

Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss (LAPK) nosaka, ka darba devējam, nodarbinot trešo valstu pilsoni (līdz piecām personām), kurš nav tiesīgs uzturēties Latvijā, uzliek naudas sodu fiziskajām personām no 210 līdz 500 eiro.¹³ Gadījumā, ja darba devējs nelikumīgi nodarbina trešās valsts pilsoni (līdz piecām personām), kurš ir tiesīgs uzturēties Latvijā, tad piemēro naudas sodu no 140 līdz 430 eiro.¹⁴ Gadījumā, ja darba devējs nelikumīgi nodarbina vairāk par piecām personām, kuras ir tiesīgas uzturēties valstī, tad darba devēju soda ar naudas sodu no 430 līdz 700 eiro.

Vienlaikus, ja tiek pierādīts, ka pārkāpumu veicis uzņēmuma valdes loceklis, tad piemēro sodu konkrētajam valdes loceklim. Gadījumā, ja to nevar pierādīt, tad sodu piemēro katram valdes loceklim.

Tiek paredzēts arī papildsods - aizliegums ieņemt noteiktus amatus komercsabiedrībās, tomēr šis sods līdz šim nav piemērots. LAPK nenosaka citus papildus sodus.

Savukārt Krimināllikuma 280.pants paredz, ka par TVP nelikumīgu nodarbināšanu, ja to izdarījis darba devējs un ja ar to radīts būtisks kaitējums, tiek piemērots sods ar īslaicīgu brīvības atņemšanu vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu. Tāpat 280.pants nosaka, ka par TVP, kurš nav tiesīgs uzturēties Latvijas Republikā, nodarbināšanu (ja šī persona ir nepilngadīgais vai nodarbinātas vairāk nekā piecas personas, vai persona nodarbināta īpaši ekspluatējošos darba apstākļos, vai apzināti nodarbināts cilvēku tirdzniecības upuris) darba devēju var sodīt ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, piespiedu darbu vai ar naudas sodu.

Saskaņā ar Latvijā pastāvošo kārtību TVP nodarbināšanā, darba devējam neapzināti nelikumīgi nodarbināt TVP praktiski nav iespējams. Tiesības uz nodarbinātību tiek piešķirtas pie konkrēta darba devēja. Darba devējam pašam jākārto izsaukums un jāiesniedz darba līgums, lai nokārtotu uzturēšanās atļauju vai vīzu ar tiesībām uz nodarbinātību. Ja TVP ir saņēmis uzturēšanās atļauju, tajā ir atzīme, ka personai ir tiesības strādāt pie noteikta darba devēja. Ja uzturēšanās atļauja TVP tiek anulēta, tad darba devējs par to tiek informēts.

Pamatojoties uz 2015.gada datiem, VRS ir konstatējusi 96 administratīvos pārkāpumus, kas ir saistīti TVP nelikumīgu nodarbinātību. VDI 2015.gadā konstatēja tikai 2 pārkāpumus. Uz kopējo visu institūciju pārbaužu skaita fona (5804 pārbaudes), pārkāpumi, kas saistās ar nelikumīgu TVP nodarbinātību, veido nelielu skaitu. Savukārt pie kriminālatbildības par nelikumīgu TVP nodarbināšanu 2014., 2015. un 2016.gadā netika saukta ne viena persona.

Valsts darba inspekcija pēc nelikumīgas TVP nodarbinātības fakta konstatēšanas, par to ziņo Pilsonības un migrācijas pārvaldei. Pamatojoties uz to, ka TVP nelikumīgi uzturas Latvijā, PMLP izdod izbraukšanas rīkojumu. Izbraukšanas rīkojumu izdod Pārvaldes priekšnieks vai viņa pilnvarotā amatpersona. Izbraukšanas rīkojums dod iespēju ārzemniekam brīvprātīgi atstāt Eiropas Savienības teritoriju septiņu līdz 30 dienu laikā. Izdodot izbraukšanas rīkojumu, Pārvaldei ir tiesības uzlikt ieceļošanas aizliegumu Latvijas Republikā un Šengenas teritorijā no

¹³ Likums "Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss", 189.pants, pieņemts 07.12.1984, stājās spēkā 01.07.1985.

¹⁴ Likums "Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss", 189.pants, pieņemts 07.12.1984, stājās spēkā 01.07.1985.

30 dienām līdz trim gadiem. Gadījumā, ja TVP tiek piemērota piespiedu izraidīšana, tad tiek uzlikts iebraukšanas aizliegums Latvijā un Šengenas teritorijā no 30 dienām līdz trim gadiem.

6. Rīcība nelikumīgi nodarbināta TVP konstatēšanas gadījumā

6.1 TVP nelikumīgi uzturas un strādā Latvijā

Tiek izsniegts iebraukšanas rīkojums	Valsts darba inspekcija pēc tam, kad konstatē nelikumīgas TVP nodarbinātības faktu, par to ziņo Pilsonības un migrācijas pārvaldei. Pamatojoties uz to, ka TVP nelikumīgi uzturas Latvijā, PMLP izdod iebraukšanas rīkojumu. Iebraukšanas rīkojumu izdod Pārvaldes priekšnieks vai viņa pilnvarotā amatpersona. Gadījumā, ja persona noteiktajā laikā labprātīgi neizbrauc no valsts, tiek pieņemts lēmums par TVP piespiedu izraidīšanu.
Iebraukšanas rīkojuma izpildes termiņš	Iebraukšanas rīkojums dod iespēju ārzemniekam brīvprātīgi atstāt Eiropas Savienības teritoriju septiņu līdz 30 dienu laikā.
Ieceļošanas aizliegums	Izdodot iebraukšanas rīkojumu, Pārvaldei ir tiesības uzlikt ieceļošanas aizliegumu Latvijas Republikā un Šengenas teritorijā no 30 dienām līdz trim gadiem. Gadījumā, ja TVP tiek piemērota piespiedu izraidīšana, tad tiek uzlikts iebraukšanas aizliegums Latvijā un Šengenas teritorijā no 30 dienām līdz trim gadiem.
Naudas sods	Par strādāšanu bez darba atļaujas var tikt piemērots administratīvais naudas sods no simt četrdesmit līdz septiņsimt eiro. Par uzturēšanos Latvijas teritorijā bez derīgas vīzas, uzturēšanās atļaujas vai derīga dokumenta personu soda ar brīdinājumu vai uzliek naudas sodu līdz trīs simt piecdesmit eiro.
Aizturēšana	Gadījumā ja TVP atsakās izceļot no valsts sakarā ar izraidīšanas rīkojumu, tad Valsts robežsardzes amatpersona ir tiesīga aizturēt TVP, lai īstenotu piespiedu izraidīšanas procedūru.
Iespēja saņemt darba atļauju	Nav iespējams.
Iespēja saņemt uzturēšanās atļauju	Nav iespējams.
Nelikumīgi nodarbināts TVP ir civiltirdzniecības upuris	Civiltirdzniecības upuriem tiek izsniegta termiņuzturēšanās atļauja līdz 5 gadiem ar tiesībām strādāt pie jebkura darba devēja. Gadījumā, ja civiltirdzniecības upuris strādā bez noslēgta darba līguma, tad personai uzliek administratīvo sodu par strādāšanu bez darba līguma. Gadījumā, ja persona strādā bez noslēgta darba līguma, tad personai uzliek administratīvo sodu par strādāšanu bez darba līguma un pēc tam, ja konstatē, ka persona ir civiltirdzniecības upuris, PMLP lemj par termiņuzturēšanās atļaujas piešķiršanu.

6.2 TVP uzturas Latvijā likumīgi, bet strādā nelikumīgi.

<p>Uzturēšanās atļaujas zaudēšana</p>	<p>Lēmumu par uzturēšanās atļaujas anulēšanu pieņem PMLP.¹⁵ Termiņuzturēšanās atļaujas anulēšanas gadījumā termiņuzturēšanās atļauju anulē arī TVP laulātajam, nepilngadīgajiem bērniem un aizbildnībā vai aizgādībā esošajām personām, kuru uzturēšanās Latvijā saistīta ar minētā ārzemnieka uzturēšanos. Pastāvīgās uzturēšanās atļauju neanulē TVP nepilngadīgajiem bērniem, ja bērna otrs vecāks ir Latvijas pilsonis, Latvijas nepilsonis vai trešās valsts pilsonis, kurš saņēmis pastāvīgās uzturēšanās atļauju Latvijas Republikā, vai bērns pastāvīgās uzturēšanās atļauju saņēmis neatkarīgi no vecāka, kuram anulē pastāvīgās uzturēšanās atļauju, vai viņš ir nodots ārpusģimenes aprūpē. Pastāvīgās uzturēšanās atļauju anulē arī aizbildnībā vai aizgādībā esošai personai, kura saņēmusi atļauju uzturēties Latvijas Republikā.¹⁶</p> <p>Tomēr, kā atzīst eksperti, katrs gadījums tiek vērtēts individuāli un tas būs atkarīgs no pārkāpuma smaguma. Dažkārt personai var piespriest administratīvo sodu un ļaut sakārtot dokumentus atbilstošas uzturēšanās atļaujas saņemšanai. Tas būs gadījumā, piemēram, ja persona būs saglabājusi pamata darba vietu, un tur turpina saņemt algu un maksāt nodokļus, bet ir uzsākusi darbu vēl kādā uzņēmumā. Šajā gadījumā personai būs jāsaņem atļauja strādāt pie vairākiem darba devējiem.</p> <p>Ja persona iepriekšējā uzņēmumā ir pārtraukusi darba attiecības un strādā citā uzņēmumā, arī tad personai piemēros administratīvo sodu, iepriekšējo uzturēšanās atļauju anulēs un būs jāpieprasa jauna uzturēšanās atļauja darbam jaunajā uzņēmumā. Iepriekšējo uzturēšanās atļauju var anulēt arī gadījumā, ja darba attiecības iepriekšējā uzņēmumā nav pārtrauktas, bet ir samazināta slodze un persona šajā uzņēmumā vairs nesaņem to darba algu, kas tika norādīta, pieprasot uzturēšanās atļauju.</p>
<p>Nelikumīgās nodarbinātības legalizēšana</p>	<p>Par strādāšanu bez tiesībām uz nodarbinātību, personai tiek uzlikts administratīvs sods. Valsts darba inspekcija paziņo PMLP par šo faktu. PMLP vērtē lietas individuālos apstākļus, kā rezultātā ir iespējama uzturēšanās atļaujas anulēšana vai atbilstošas uzturēšanās atļaujas saņemšana.</p>
<p>Naudas sods</p>	<p>Par strādāšanu bez darba atļaujas var tikt piespriests administratīvs naudas sods no simt četrdesmit līdz septiņsimt eiro.</p>
<p>Aizturēšana</p>	<p>Ja personai tiek anulēta uzturēšanās atļauja, tad PMLP izdod izbaušanas rīkojumu, lai persona labprātīgi atstātu valsti. Gadījumā, ja persona noteiktajā laikā labprātīgi neizbrauc no valsts, tiek pieņemts lēmums par TVP piespiedu izraidīšanu.</p>

Latvijas regulējums paredz vienādu darba devēja atbildību gadījumos, neatkarīgi no tā, vai viņš nelikumīgi nodarbina TVP vai Latvijas valsts piederīgo. Ja ir iespējams noteikt atlīdzības apmēru, ko darba devējs ir izmaksājis TVP, tad Valsts ieņēmumu dienests piedzen no darba devēja **obligātās iemaksas** no šīs summas. Ja faktisko atlīdzību nav iespējams noteikt, tad soda naudu piedzen trīskāršā obligāto iemaksu apmērā.¹⁷

Vienlaikus, no darba devēja piedzen soda naudu trīskāršā **iedzīvotāju ienākuma nodokļa** apmērā no summas, kas noteikta atbilstoši Valsts ieņēmumu dienesta rīcībā esošajai informācijai par personai aprēķināmo atlīdzību, ja tā ir lielāka par normatīvajos aktos noteiktās minimālās mēneša darba algas apmēru, vai no normatīvajos aktos noteiktā minimālās darba algas apmēra, ja aprēķināmā atlīdzība ir vienāda ar to vai mazāka vai ja tās lielumu nav iespējams noteikt.¹⁸

¹⁵ Ministru kabineta noteikumi Nr 564 "Uzturēšanās atļauju noteikumi", "Latvijas Vēstnesis", 101 (4293), 29.06.2010.

¹⁶ Likums "Imigrācijas likums", "Latvijas vēstnesis", 100 (4498), 30.06.2011.

¹⁷ Likums "Par valsts sociālo apdrošināšanu" 16.1 panta pirmā daļa, pieņemts 01.10.1997., stājās spēkā 01.01.1998.

¹⁸ Likums "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 31.2 panta 1.1. daļa, pieņemts 11.05.1993., stājās spēkā 01.01.1994.

TVP ir tiesības iesniegt civilprasību tiesā pret darba devēju. Gadījumā, ja TVP pēc izbraukšanas rīkojuma vai piespiedu izraidīšanas atstāj valsti, tad viņu tiesā drīkst pārstāvēt pilnvarotais pārstāvis.

Biedrības "Patvērums "Drošā māja"" izveidotajā mājaslapā ir pieejama informācija latviešu, krievu un angļu valodās par sodiem un sankcijām, kas var tikt piemērotas TVP par iesaistīšanos nelegālajā nodarbinātībā.

7. Gadījumu izpēte

Lai labāk izprastu dažādu iestāžu pielietotās procedūras, kad tiek konstatēts, ka TVP tiek nodarbināts nelikumīgi, darbā ir aprakstītas piecas hipotētiskas gadījumu izpētes.

1. Adavs Šīrs, 38 gadus vecs galdnieks no Somālijas, ieradies Latvijā nelikumīgi kopā ar sievu un 2 gadus vecu meitu. Viņi dzīvo Latvijā jau 3 gadus. Adavs Šīrs ir strādājis bez darba līguma būvniecības uzņēmumā par vispārēju būvniecības darbinieku. Nesen Adavs ir atradis darbu savā profesijā un vēlas parakstīt līgumu un pieteikties uzturēšanās atļaujai. Kas notiek pēc tam, kad VDI konstatē pārkāpumu? Kādas sekas skar Adavu? Ja Adavs Šīrs netiek pieņemts, bet viņam tiek piedāvāts jauns darbs ar rakstveida darba līgumu, vai viņa uzturēšanās var tikt legalizēta?

Ja VDI konstatē nelikumīgi nodarbinātu ārzemnieku, tad papildus administratīvās sodīšanas procedūrai, tā informēs PMLP par konstatēto ārzemnieku, kurš valstī uzturas un strādā bez derīgas uzturēšanās un darba atļaujas. PMLP, izvērtējot konkrētā gadījuma individuālos apstākļus, un ievērojot to, ka personas valstī uzturas, pārkāpjot imigrācijas noteikumus, uzsāks izraidīšanas procedūru. Izraidīšanas procedūras ietvaros personām tiks izdoti izbraukšanas rīkojumi labprātīgai valsts atstāšanai. PMLP arī noteiks saprātīgu termiņu valsts atstāšanai. Ja personas noteiktajā termiņā valsti neatstās, tad tiks uzsākta procedūra personu piespiedu izraidīšanai. Visā izraidīšanas procedūras laikā personas var sadarboties ar Starptautisko Migrācijas organizāciju, kas var palīdzēt brīvprātīgas atbalstītas izbraukšanas procedūras praktiskā īstenošanā.

Izņēmumi no iepriekš aprakstītās procedūras varētu būt, ja personas pierādītu, ka viņu gadījumā pastāv kādi humāni apsvērumi, kuru dēļ personu izraidīšana ir ļoti nevēlama. Piemēram, ja personas pierādītu, ka, piemēram, bērns ir nopietni slims vai citi līdzīgi apstākļi, un tēvs ir atradis darbu, Pārvalde varētu izskatīt iespēju atļaut iesniegt dokumentus uzturēšanās atļaujas pieprasīšanai sakarā ar nodarbinātību Latvijas teritorijā, nevis izbraucot ārpus Šengenas teritorijas (parasti dokumenti uzturēšanās atļaujas pieprasīšanai jāiesniedz ārpus Šengenas zonas teritorijas).

Gadījumā, ja nepastāvētu šie humānie vai citi īpašie apstākļi, tad pats par sevi fakts, ka tēvs ir atradis darbu, nebūs par pamatu tam, lai personas neizceļotu, kā arī lai tām izsniegtu uzturēšanās atļauju, neizbraucot no Latvijas. Šajā gadījumā personām Latvija būs jāatstāj, jāiesniedz dokumenti uzturēšanās atļaujas pieprasīšanai ārpus Šengenas zonas. Pēc uzturēšanās atļaujas piešķiršanas personas varēs ieceļot Latvijā.

2. Svitlana Ivanenko, 22 gadus veca studente no Ukrainas, atbraukusi uz Latviju pirms gada. Svitlana tika uzņemta maģistra studiju programmā universitātē un uz šī pamata viņai tika piešķirta uzturēšanās atļauja. Pēdējo sešu mēnešu laikā viņa strādāja vietējā kafejnīcā 10 stundas nedēļā. Akadēmiskā gada laikā un uzsākoties vasaras brīvlaikam universitātē, Svitlana sāka strādāt vēl vairāk stundu nedēļā, kopumā gandrīz 45 stundas nedēļā 3 mēnešu laikā, nemainot nepilna laika studiju līgumu. Kas notiks ar Svitlanu pēc tam, kad VDI konstatēs pārkāpumu, ka viņa strādā vairāk par 40 stundām nedēļā? Lūdzu, norādiet maksimālo stundu skaitu nedēļā, ko studentam ir atļauts strādāt Latvijā.

Latvijā ārzemju students uzturēšanās atļauju var saņemt tikai pilna laika studijām, nevis daļēja laika studijām. Šāds students drīkst strādāt 20 stundas nedēļā. Maģistra vai doktora studiju students pēdējo 2 semestru laikā drīkst strādāt bez laika ierobežojuma.

Piemērā minētajā gadījumā (ar nosacījumu, ka uzturēšanās atļauja izsniegta pilna laika studijām), ja persona pierādītu, ka turpina studijas un studiju pārbaudījumi ir sekmīgi nokārtoti, uzturēšanās atļauju neanulētu, bet vēlreiz personu brīdinātu par nodarbinātības ierobežojumiem. Ja persona šādi rīkotos atkārtoti vai arī studiju pārbaudījumi nebūtu nokārtoti, PMLP lemtu par uzturēšanās atļaujas anulēšanu.

Personu administratīvi sodītu par strādāšanu bez darba atļaujas. Tāpat arī darba devēju sodītu par ārzemnieka nodarbināšanu bez attiecīgas darba atļaujas.

3. Džiao Bao, 33 gadus veca web dizainere no Ķīnas, pirms diviem gadiem ieradusies Latvijā un strādājusi IT uzņēmumā, uz kā pamata arī saņēmusi uzturēšanās atļauju. Viņa zaudēja šo darbu un nedaudz vēlāk atrada citu darbu vietējā bārā. Pēc tam, kad četrus mēnešus viņa bija nostrādājusi vietējā bārā, viņa pieteicās darbam citā IT uzņēmumā un saņēma apstiprinājumu. Tomēr VDI konstatēja nelikumīgu nodarbinātības faktu vietējā bārā, pirms viņa sāka strādāt IT uzņēmumā. Kas notiek pēc tam, kad tiek konstatēts pārkāpums, ņemot vērā, ka viņu jau bija gatavs nodarbināt cits IT uzņēmums?

Personai anulēs iepriekš izsniegto uzturēšanās atļauju, jo šajā IT uzņēmumā persona ir pārtraukusi darba attiecības. Lai saņemtu uzturēšanās atļauju saistībā ar nodarbinātību jaunajā IT uzņēmumā, personai būs jāizbrauc no Latvijas un jāiesniedz dokumenti uzturēšanās atļaujas pieprasīšanai Latvijas diplomātiskajā pārstāvniecībā ārpus Šengenas zonas.

Personu administratīvi sodīs par strādāšanu bez attiecīgas darba atļaujas un par to, ka viņa nav paziņojusi PMLP par darba attiecību izbeigšanu IT uzņēmumā. Arī vietējā bāra īpašnieku sodīs par ārzemnieka nodarbināšanu bez darba atļaujas.

4. Marija Begoviča, Serbijas pilsoņe, 45 gadus veca sieviete, pirms mēneša iebruca Latvijā kā tūriste. Sakarā ar vīzu režīma liberalizāciju attiecībā uz Rietumbalkānu valstīm, Marijai ir tiesības uzturēties Latvijā līdz 90 dienām sešu mēnešu periodā kā tūristei. Viņa sāka strādāt pie vienas ģimenes par mājsaimnieci un auklīti. Viņa dzīvoja kopā ar šo ģimeni un viņai tika maksāts par darbu skaidrā naudā. Pēc diviem mēnešiem ģimene palūdza Mariju palikt un strādāt pilnu slodzi. Ģimene piedāvā viņai slēgt darba līgumu un lūdza viņai pieteikties uzturēšanās atļaujas saņemšanai. Marija centās pieteikties uzturēšanās atļaujas saņemšanai Latvijā 90 dienu periodā, ko paredz vīzu liberalizācija. Tomēr kompetentās iestādes konstatē nodarbinātības faktu, pirms viņa ir iesniegusi dokumentus uzturēšanas atļaujas noformēšanai. Kādas sekas būs Marijai?

Persona, kura uzturas Latvijā bezvīzu režīma ietvaros, dokumentus uzturēšanās atļaujas pieprasīšanai var iesniegt, uzturoties Latvijā. Personai var atteikt uzturēšanās atļaujas izsniegšanu, ja viņa pēdējā gada laikā ir bijusi nelikumīgi nodarbināta.

Personu administratīvi sodīs par strādāšanu bez darba atļaujas.

5. Karīms Haraks, 25 gadus vecs Marokas pilsonis, iebrucais Latvija kā sezonas strādnieks, zemeņu vācējs. Viņam ir jāatstāj Latvija pēc tam, kad likumīgais uzturēšanas laiks ir beidzies. Līgums ar pašreizējo darba devēju ir noslēgts uz 6 mēnešiem, tomēr pēc līguma termiņa beigām Haraks nolēma palikt Latvijā un uzsāka darbu viesnīcā. Tādējādi viņš palika Latvijā ilgāku laiku, nekā tas ir likumīgi pieļaujams. Pēc dažiem mēnešiem viņš atkal pieteicās zemeņu vācēja darbam. Tomēr tika konstatēts, ka viņš ir pārkāpis atļauto uzturēšanās laiku Latvijā. Kādas sekas būs Karimam?

Grozījumi Imigrācijas likumā, kurā tiks paredzēts tiesiskais regulējums sezonas darbinieku nodarbināšanas kārtībai, šobrīd projekta stadijā atrodas Latvijas parlamentā apspriešanai.

Saskaņā ar likumprojekta šā brīža redakciju, piemērā minētajai personai valsts būs jāatstāj un tiesības atkārtotai nodarbināšanai sezonas strādnieka statusā būs jāpieprasa pēc izceļošanas no Latvijas.

6. Ava Diopa nelikumīgi ieradies Latvijā pirms gada un nelikumīgi strādājusī starptautiskās tirdzniecības uzņēmumā visu šo laika periodu. Pēdējos piecus mēnešus viņai netika izmaksāta darba alga. Viņa nolēma tiesāties ar darba devēju un atklāt savu viltus identitāti, par ko zināja darba devējs.

Tā kā persona valstī uzturas bez derīgas vīzas vai uzturēšanās atļaujas, ir ieceļojusi valstī nelikumīgi un slēpusi savu identitāti, tad tiks uzsākta personas izraidīšanas procedūra. Personai ir tiesības vērsties tiesā.

Vienlaikus personu administratīvi sodīs par uzturēšanos Latvijā bez derīgas uzturēšanās atļaujas un par strādāšanu bez tiesībām uz nodarbinātību.

LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti

Latvijas normatīvie akti

1. Latvijas informatīvais ziņojums saistībā ar Direktīvas 2009/52/EK 14.panta prasību izpildi
2. Likums "Darba likums"
3. Likums "Imigrācijas likums"
4. Likums "Krimināllikums"
5. Likums "Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss"
6. Likums "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"
7. Likums "Par valsts sociālo apdrošināšanu"
8. Likums "Robežsardzes likums"
9. Likums "Valsts darba inspekcijas likums"
10. Ministru kabineta 2010. gada 7. septembra noteikumu Nr. 827 "Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu veicēju reģistrāciju un ziņojumiem par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām un iedzīvotāju ienākuma nodokli"
11. Ministru kabineta noteikumi Nr. 564 "Uzturēšanās atļauju noteikumi"
12. Valsts iestāžu darba plāns ēnu ekonomikas ierobežošanai 2016.-2020.gadam

Cita literatūra

1. Biedrības "Latvijas Būvuzņēmēju partnerība" interneta vietne www.latvijasbuvnieki.lv
2. Biedrības "Patvērums "Drošā Māja"" resurss imigrantiem www.dzivotlatvija.lv/en
3. Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009.-2015., SSE Riga ilgtspējīga biznesa centrs, T.J.Putniņš, A.Sauka, 2016.gada maijs SSE Riga
4. Latvijas Vēstneša portāls www.lvportals.lv
5. Nacionālā informācijas aģentūra LETA www.leta.lv
6. Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde interneta vietne www.pmlp.gov.lv

Statistika

Sodīto darba devēju skaits	2014	2015
<i>Ārzemnieka nodarbināšanas aizlieguma pārkāpšana (par vienas vai vairāku tādu personu (līdz piecām personām) nodarbināšanu, ja attiecīgā persona ir tiesīga uzturēties Latvijas Republikā)</i>	36	17
<i>Ārzemnieku nodarbināšanas aizlieguma pārkāpšana (par vairāk nekā piecu personu nodarbināšanu)</i>	-	2
<i>Ārzemnieka nodarbināšanas aizlieguma pārkāpšana (par vienas vai vairāku tādu personu (līdz piecām personām) nodarbināšanu, ja attiecīgā persona nav tiesīga uzturēties Latvijā)</i>	2	1

Sodīto trešo valstu pilsoņu skaits	2014	2015
<i>Strādāšana bez darba atļaujas</i>	VRS 46 + VDI 21 = 67	VRS 76 + VDI 2 = 78